

Reisen til modernitetens ende

//

//]]]]> //]]>

BOKOMTALE: 1900-tallets reiselitteratur følger århundrets estetiske og historiske utviklingslinjer og blir til en sammensatt sjanger. I sin nye bok viser Stacy Burton hvordan nye verdensanskuelser fordrer nye fremstillinger av reisen og den reisende.

Av Janicke Stensvaag Kaasa

I 1947 forutså Evelyn Waugh en dyster framtid for reiselitteraturen: "My own traveling days are over, nor do I expect to see many travel books in the near future." Men Waugh's spådommer slo feil. Reiselitteraturen overlevde og skulle til og med få en oppblomstring i 1900-tallets siste halvdel.

I *Travel Narrative and the Ends of Modernity* er Stacy Burton opptatt av den angloamerikanske reiselitteraturens utvikling, fra 1920-tallet frem til vår tid. Hennes tilnærming er representativ for flere nyere studier av reiselitteratur som ofte er forankret i Mikhail Bakhtins syn på mening som grunnleggende dialogisk og responderende. Dette utgjør en velegnet ramme for Burtons prosjekt, der hun forener sjangerens formmessige trekk med virkningene av (geo)politiske realiteter:

Reiselitteraturen må på den ene siden forstås som en litterær sjanger som trekker veksler på modernismen og postmodernismen som estetiske strømninger ved å ta i bruk fremtredende fortellertekniske grep og språklige virkemidler. På den andre siden må sjangeren, og forandringene den gjennomgår, forstås som et uttrykk for den enkeltes responser på de kulturelle og ofte voldsomme omveltningene som preger moderniteten.

Forbigåtte sjangerendringer

Som Burton påpeker, har det vært lite akademisk interesse for sjangerens utvikling. Fokuset har vært på å kartlegge tilbakevendende troper og gjennomgående representasjonsstrategier, spesielt i 1700- og 1800-tallets koloniale reiselitteratur. Man har altså vektlagt sjangerens kontinuitet, også i studiet av 1900-tallets tekster. Med det teoretiske skiftet som Burton representerer åpner man i større grad opp for studiet av sjangerforandringer. Det er riktignok allmenn enighet om at sjangeren, fra midten av århundret, i større grad har beveget seg mot det selvrefleksive der den indre reisen blir like viktig som den ytre reisen.

//

//]]]]> //]]>

Bruce Chatwins *In Patagonia* (1977) står fortsatt som et av de fremste eksemplene på hvordan sjangeren har utviklet seg fra det historisk-informative mot det subjektiv-anekdoteske.

Med sin eksperimentelle form og assosiative fortellerstil bryter Chatwin med det helhetlige og ryddige oppsettet som ofte har preget den tradisjonelle reiseskildringen. Men til tross for at studiet av reiselitteratur anerkjenner en sådan utvikling, har man, som Burton konstaterer, ikke gått inn i en nærmere studie av hva slike sjangerendringer har bestått i, heller ikke årsakene til dem. Burton spør altså ikke bare hva, men hvordan og hvorfor. Derfor begår hun her et nybrottsarbeid nettopp fordi hun går inn i sammenhenger som studiet av reiselitteratur til nå har viet lite betydning.

Betydningen av forskjellighet

Burtons utvalg av reiselitterære tekster er symptomatisk for en nyere vending i studiet av reiselitteratur: Tidligere var interessen rettet mot kanoniserte tekster, kanskje for å legitimere reiselitteraturen så vel som studiet av den. Samtidig med at reiselitteraturen har blitt et mer og mer etablert forskningsfelt har man i større grad våget å rette blikket mot mindre kjente tekster, og da særlig hittil forbigåtte tekster av anerkjente skjønnlitterære forfattere. Også Burton gjør dette. Hun henter opp verker av navn som T. E. Lawrence, W.H. Auden og Rebecca West, og leser disse sammen med nyere forfattere som Andrew X. Pham, Peter Maass og tegneseriejournalist Joe Sacco.

Det er nettopp en slik bredde i valg av tekster, hevder Burton, som kan gi et tilfredsstillende innblikk i sjangerens utvikling – i motsetningens og avvikets tegn. Denne sansen for forskjellighet er blant bokens største styrker.

Heller enn å lage et rigid og pyntelig oversiktsbilde over reiselitteraturens utvikling i løpet av 1900-tallet åpner Burton opp for de mange variasjonene i fremstillingene av reiseerfaringene.

Det finnes selvsagt likheter, men Burton er vel så interessert i forskjellene. Hun ønsker ikke nødvendigvis at lesningene av tekstutvalget skal gå opp i en overgripende tese, men arbeider med tekstene “through their contradictions without necessarily resolving them.” (131).

Den konstante krigserfaringen

Burton knytter reiselitteraturens levedyktighet til et behov for nye måter å respondere på nye

virkeligheter: De narrative strategiene og det estetiske uttrykket er betinget av tidsmessige omstendigheter. Krigserfaringen står sentralt i dette argumentet og er til stede, om enn i varierende grad, i de fleste av de tekstene hun tar for seg. Det blodige 1900-tallet virker inn på reisen som erfaringsform, hevder Burton, og den presser blant annet frem et etisk ansvar hos den som reiser til krigsområder – og som kan forlate dem igjen. Men med verdenskrigene og med den kalde krigens trusselbilde blir krigserfaringen konstant og kollektiv. Ingen kan lenger reise fra den. På samme måte som i den modernistiske romanen merkes krigens konsekvenser også i reiselitteraturen som en forstummende og oppstykkende erfaring.

Den narrative autoriteten, som var en nærmest naturlig del av den tidlige koloniale reiselitteraturen, er blitt alt annet enn selvfølgelig. Reisen kan ikke lenger erfares eller fortelles som en fullendt hendelse. Burton skriver:

At the end of the conventional travel book, the narrator returns home, renewed and perhaps enlightened. At the end of the war memoir, the narrator returns home, scarred but alive. Narratives of travel through the scene of perpetual wartime, however, necessarily end in medias res. (160).

Autentisitetens tiltrekningskraft

Burton er dessuten opptatt av den angloamerikanske reiselitteraturen som en respons på de globale og da særlig de postkoloniale omveltningene fra og med midten av århundret. Her vektlegger hun særlig autentisitetens betydning. Slik Burton gjør oppmerksom på, har ideen om det autentiske en lange tradisjon i reiselitteraturen og den tar ofte form av en mer «opprinnelig kultur» eller et mer «ekte» sted. Men, slår Burton fast, autentisitetens rolle er ikke konstant. I den globaliserte verden oppfatter flere (reise)forfattere at kontinuitet erstattes med brudd. Identiteter, steder og kulturelle normer, som en gang har virket faste og vedvarende, smuldres opp – og autentisitetens tiltrekningskraft øker.

//]]]]> //]]>

Med postmodernismen melder en annen forståelse av autentisitet seg: I en virkelighet av globale flyktningsstrømmer forbindes ikke lenger det autentiske med det landlige som (foreløpig) ligger utenfor modernitetens rekkevidde, slik H.V. Morton er opptatt av i den bestselgende reiseskildringen *In Search for England* (1927). Autentisitet er nå de steder og røtter man har forlatt og som kan danne grunnlag for en identitet som ikke er oppstykket. Autentisitet forstås altså som en identitetssøkende tilbakevending, noe som kan spores i både Andrew X. Phams reise tilbake til fødelandet Vietnam i *Catfish and Mandala* (1999) og i Rosemary Mahoney søken etter det autentiske gjennom det religiøst performative i sine pilgrimsferder i *The Singular Pilgrim* (2003). Med sin forståelse av autentisiteten som historisk forankret og foranderlig, unngår Burton å knytte den bare til ideen om det førmoderne. Dermed gjør hun spørsmålet om autentisitet relevant også for nyere reiselitteratur.

Kompleksiteter

Travel Narrative and the Ends of Modernity fyller flere huller i forskningen på reiselitteratur. For det første dykker Burton ned i et århundre som fortsatt er et noenlunde ubeskrevet blad innenfor feltet. Dette innebærer blant annet et fokus på krigserfaringen som hittil har vært reservert studiet av krigslitteratur. For det andre tar hun reiselitteraturen som litterær sjanger på alvor nettopp ved å se tilknytningspunktene med den modernistiske og postmodernistiske skjønnlitteraturen. Slik identifiserer hun en eksperimentering med sjangerkonvensjoner, samtidig som hun finner opprøret mot dem. Dermed løsner hun de skjematisk dikotomiene og det maktideologiske perspektivet som ofte preger lesningene av (kolonial) reiselitteratur der den forstås i lys av Edward Saids teorier om Orientalismen og den Andre.

Betydningen som Saids tenkning og annen postkolonial teori har hatt for studiet av reiselitteratur kan ikke undervurderes og det er dette fundamentet som tillater Burton å ta neste nødvendige steg, mot en forståelse av reiselitteraturens kompleksitet og dialogiske omgang med litteraturen og verden.